

Discussie

Dronkers en Schuyt en 'ervaring' in de Nederlandse sociologie

Gerhard Nijhof

Kees Schuyt heeft met zijn commentaar onder de titel 'Mensbeeld en methode; hoe brengen we de ervaring terug in de sociologie?' (*M&M*, 2002, nr. 3) de Nederlandse sociologie op een inspirerende manier geproblematiseerd. Hij heeft de vinger gelegd op het ontbreken van aandacht voor de 'ervaringen' van mensen. Hij theoretiseert die constatering echter maar beperkt en gaat niet verder dan een discussie over mensbeelden in de sociologie.

Jaap Dronkers valt hem aan in zijn reactie 'Is de sociologie een ervaringswetenschap?' (*M&M*, 2003, nr. 1), maar ook hij komt niet tot een theoretisering van het probleem. Dronkers bekritiseert Schuyt op twee gronden. Hij zegt dat de ervaringen van mensen maar beperkt zijn. Zij ervaren met name maar beperkt wat anderen ervaren. En als zij ervaren wat anderen ervaren, is dat vaak niet op een 'random' steekproef gebaseerd. Bovendien spelen er zaken die mensen niet ervaren.

De eerste tegenwerping van Dronkers is makkelijk te pareren. Schuyt beweert niet dat ervaringen niet onderzocht hoeven te worden. De onderzoeker kan de ervaringen van mensen steekproefsgewijs onderzoeken en ook onderling vergelijken. Gescheiden mensen kunnen zichzelf moeilijk met de collectiviteit van gescheidenen vergelijken, maar een onderzoeker kan dat wel.

Dronkers' tweede argument snijdt meer hout. Hij zegt dat er naast ervaringen nog andere zaken belangrijk zijn in de sociologie. Maar de manier waarop hij dat verwoordt, verradt het ontbreken van een theorie. Hij verwijst pragmatisch naar dingen die buiten beschouwing zouden blijven. Wel spreekt hij een vermoeden uit over waar de angel zit als hij zegt dat de discussie tussen hem en Schuyt over 'het object van de sociologie' gaat. Daarmee tilt Dronkers de discussie naar een hoger niveau.

Dronkers en Schuyt stemmen overeen in de constatering dat ervaringen deel uitmaken van het object van de sociologie. Alleen wil Dronkers er meer onder scharen. Volgens hem is er nog een andere sociale werkelijkheid. Hij noemt dan 'structuur' en 'cultuur' en ook 'de maatschappij'. Maar wat verstaat hij daaronder?

Dronkers komt met het voorbeeld van de aarde die om de zon draait, maar die mensen als de ondergaande zon ervaren. Hij beweert niet dat die om de zon draaiende aarde de sociale werkelijkheid vormt die sociologen zouden moeten onderzoeken. Hij beweert ook niet dat de ervaring van mensen er niet toe doet. Dronkers zegt niet dat wij de mensen die zeggen dat de zon ondergaat moeten corrigeren. Hij maakt niet de klassieke fout de sociale werkelijkheid aan de werkelijkheid gelijk te stellen. Maar hij trekt ook niet een voor het grijpen liggende conclusie

over de aard van de sociale werkelijkheid, het object van de sociologie. Dat is jammer, want dan had hij kunnen zien dat de sociale werkelijkheid hier nu juist schuilt in wat de mensen ervaren. Als mensen van een ondergaande zon spreken, is dat de sociale werkelijkheid waarin zij leven. Daaraan verbinden zij consequenties. Zij beginnen bij een ondergaande zon meestal geen discussie over de krachten die het heelal beheersen, maar trekken een trui aan. Dat is wat de Thomassen (1928) met hun theorema bedoelden. 'If men define situations as real, they are real in their consequences.' Parafraserend: naar wat mensen als de werkelijkheid ervaren leven zij, dat is voor hen de sociale werkelijkheid. Met dit theorema formuleerden de Thomassen in mijn ogen het object van de sociologie.

Dronkers wil zoals gezegd meer. Hij wil bijvoorbeeld ook 'structuren' onderzoeken. Onder structuur verstaat hij zoiets als vastgestelde relaties tussen bijvoorbeeld IQ en echtscheiding, of tussen adel en positieverwerving. Maar wat doet Dronkers in zijn onderzoek daarnaar? Echtscheiding onderzoekt hij niet als een gegeven, maar als een interpretatie. Hij onderzoekt niet alleen gescheidenen die een 'boterbriefje' hebben, maar ook mensen die zichzelf als gescheiden ervaren. Dan zal hij misschien hebben ontdekt dat er mensen zijn die uit elkaar gaan en niet aan het woord 'scheiding' denken, het 'liep gewoon af'. En anderen spreken alleen van 'scheiding' omdat zij die taal nodig hebben voor een uitkering. Andere reppen van een 'eigen leven'. Alle ervaringsmodaliteiten, zo lijkt me. De andere pool in zijn onderzoek – IQ – introduceert Dronkers niet in zulke ervaringstermen. Daarvan zegt hij dat het een stabiel gegeven is. Maar stabiliteit betekent niet dat er niet van ervaring sprake is. Wie de IQ-literatuur volgt, weet dat een IQ een gevolg is van gecompliceerde interpretatieve praktijken: van testontwerpers en psychologen die ze toepassen. Dronkers spreekt van een stabiel persoonlijkheidskenmerk en schijnt daarom te denken dat het geen interpretatief fenomeen is. Maar ook interpretaties kunnen gegevens produceren (in processen van 'naturalisering': zie hierover Nijhof, 1998). Zowel echtscheiding als IQ zijn dus interpretatieve data, ervaringsgegevens in de termen van Schuyt.

Dat geldt ook voor onderzoek naar de relatie tussen adel en positieverwerving. Van de adel is weliswaar een register, maar ook dat is sociologisch gesproken het resultaat van gecompliceerde interpretatieve praktijken, al hebben deze grotendeels in het verleden plaatsgevonden. Dat geldt ook voor de hoge posities die Dronkers en Schijf onder hedendaagse leden van de adel constateren. Ook achter de relatie tussen adel en positie gaan interpretaties schuil. Die relatie kan weliswaar statistisch worden geconstateerd, maar elke relatie wordt door mensen gedaan en dus 'geconstrueerd'. Dat construeren gaat altijd via interpretatieprocessen. Dronkers maakt van de sociale werkelijkheid een schimmenspel. 'Parlement, pers, maar ook de betrokkenen zelf hebben enkele jaren geleden per wet vastgesteld', schrijft hij, 'dat de Nederlandse adel nog slechts een historisch relict is.' Maar 'uit onderzoek van Schijf en mijzelf blijkt keer op keer dat die gezamenlijk doodverklaarde adel nog steeds een bijna onveranderde maatschappelijke voorgrond heeft.' 'De maatschappij handelt achter de rug van betrokkenen om', concludeert Dronkers. Dat nu lijkt me voor een socioloog een vreemde constatering. In de eerste plaats vergeet hij aan te geven hoe hij denkt dat die relatie tussen adel en voorrecht totstandkomt. Er moeten toch andere mensen zijn dan degenen die hij noemt die aan adel speciale betekenis toe-kennen. De sociale werkelijkheid die Dronkers en Schijf in cijfers vatten, wordt gevormd in de

interpretaties van de deelnemers aan het adellijke verkeer. In plaats van de discrepantie tussen beeldvorming en praktijk tot onderwerp van onderzoek te nemen, karakteriseert hij de beeldvorming als irrealistisch en zijn cijfers als de realiteit. Zijn vraag had beter kunnen zijn wat de achtergronden zijn van het feit dat sommigen het beeld koesteren van een adel die geen voorrechten meer geniet, terwijl in de alledaagse sociale werkelijkheid aan die adel nog steeds voorrechten worden toegekend. De interpretaties van parlement, pers en betrokkenen 'miskennen' de sociale werkelijkheid niet, zoals Dronkers poneert, zij komen alleen niet overeen met de interpretaties van mensen die adellijke lieden aan bevoorrechte posities helpen. Kennelijk denken sommigen dat de adel is uitgespeeld, bijvoorbeeld omdat zij geloven in egalitaire politieke ideologieën, of een beeld van ouderwetsigheid van de adel koesteren, terwijl anderen die bevoorrechte posities te vergeven hebben, zouden kunnen denken dat een adellijk persoon hun organisatie fleur kan geven, of poorten kan openen.

Tot nu toe zijn wat ik te berde breng terloopse opmerkingen naar aanleiding van de terloopse stellingnames van Dronkers en Schuyt. Wat ontbreekt, en wat wij in de Nederlandse sociologie ontberen, is een 'theoretische sociologie', niet een sociologische theorie dus, een stelsel van hypothesen over hoe de sociale werkelijkheid kan worden verklaard, maar een theorie over wat de aard is van het object dat wij bestuderen, over wat de aard is van de sociale werkelijkheid. Waar fysici zich voortdurend het hoofd breken over de vraag waar de fysieke werkelijkheid nu uit bestaat: deeltjes, krachtsverhoudingen of golven, gaan veel Nederlandse sociologen aan zo'n vraag voorbij. Zo blijven wij de sociografen die ons hebben gebaard.

Hoe in zo'n theoretische sociologie de sociale werkelijkheid te typeren? Zoals in het voorbeeld van de ronddraaiende aarde bleek, is het object van de sociologie niet een vaststaand gegeven, maar een werkelijkheid van interpretaties. Die geïnterpreteerde werkelijkheid is het object van de sociologie. Het gaat er niet om ervaringen een meer of minder centrale rol in de Nederlandse sociologie te laten spelen. Het gaat er om de theoretische basis van het vak dat wij beoefenen tot onderwerp van ons beraad te maken. Centraal daarin staat de vraag naar de aard van de sociale werkelijkheid.

In die theoretische sociologie zou een kleine-deeltjes-leer van de sociale werkelijkheid kunnen worden ontworpen waarin vragen worden gesteld als wat er precies gebeurt als wij een oog zien knipperen en denken aan een knipoog en vervolgens denken dat die knipoog een teken van welwillendheid is en vervolgens glimlachend samen koffiedrinken. De vraag is dan welke basale interpretatieprocessen aan zulke sociale processen ten grondslag liggen. En nog basaler is de vraag wat formeel een interpretatieproces is (uitvoeriger over zulke interpretatieve opvattingen van de sociale werkelijkheid: Hak, 1988; Nijhof, 2003).

Literatuur

- Hak, T. (1988). *Tekstsociologische analyse*. Dordrecht: Foris.
- Nijhof, G. (1998). Naturalisering in verklarend en historiserend sociologisch onderzoek. *Mens & Maatschappij*, 73, 47-61.

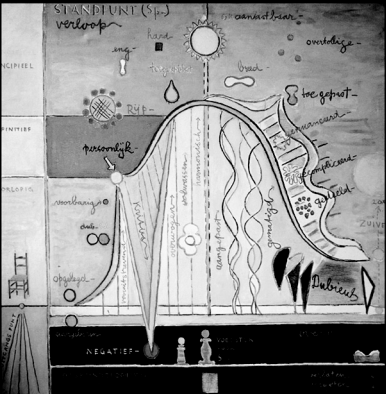
2003, jaargang 78, nr. 4

Nijhof, G. (2003). *Tekstsociologie: over de talige constructie van de sociale werkelijkheid*. Amsterdam: Aksant (te verschijnen).

Thomas, W.I. & Thomas, D. (1928). *The child in America*. New York: Knopf.

De opmars van deskundigen

Souffleurs van de samenleving

Onder redactie van Frans van Lunteren,
Bert Theunissen & Rienk Vermij

Amsterdam University Press

WETENSCHAP EN DE MEDIA

De opmars van deskundigen

Souffleurs van de samenleving

onder redactie van Frans van Lunteren,
Bert Theunissen & Rienk Vermij

Over de opkomst en invloed van deskundigen in onze samenleving

ISBN 90 5356 507 8 · 224 PAGINA'S
€ 19,50 · AMSTERDAM UNIVERSITY PRESS
TEL. 020-420 00 50 · INFO@AUP.NL

VERKRIJGBAAR BIJ DE BOEKHANDEL OF
RECHTSTREEKS TE BESTELLEN OP WWW.AUP.NL